

**MINISTERUL AFACERILOR INTERNE AL REPUBLICII MOLDOVA
ACADEMIA „ȘTEFAN CEL MARE”**

**Cu titlu de manuscris
CZU: 343.98 (043.2)**

RUSNAC CONSTANTIN

**INVESTIGAREA CRIMINALISTICĂ A FAPTELOR
SĂVÂRȘITE ÎN LEGITIMĂ APĂRARE**

**SPECIALITATEA 554.04 – CRIMINALISTICĂ, EXPERTIZĂ JUDICIARĂ,
INVESTIGAȚII OPERATIVE**

Autoreferatul tezei de doctor în drept

Chișinău, 2015

Teza a fost elaborată în catedra „Științe Penale” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova

Conducător științific:

ODAGIU Iurie, docotor în drept, conferențiar universitar,
Specialitatea: 554.04 – criminalistică, expertiză judiciară, investigații operative

Referenți oficiali:

BUJOR Valeriu, doctor în drept, profesor universitar, rector al Institutului de Științe Penale și Criminologie Aplicată

GOLUBENCO Gheorghe, doctor în drept, conferențiar universitar, profesor universitar intermediar al Universității Liberă Internațională din Moldova

Componenta consiliului științific specializat: (conform ordinului emis de C.N.A.A.)

- 1) **GLADCHI Gheorghe**, Președinte al CȘS, doctor habilitat în drept, profesor universitar.
- 2) **LARII Iurie**, Secretar științific al CȘS, doctor în drept, conferențiar universitar.
- 3) **DOLEA Igor**, membru doctor habilitat, profesor universitar.
- 4) **CARP Simion**, membru al CȘS doctor în drept, conferențiar universitar.
- 5) **COJOCARU Radion**, membru al CȘS, doctor în drept, conferențiar universitar.
- 6) **ULIANOVSKI Xenofon**, membru al CȘS, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar.

Susținerea va avea loc la 24 iulie 2015, ora 16.00 în ședința Consiliului științific specializat D 75.554.04 - 01 din cadrul Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (MD 2009, Republica Moldova, mun. Chișinău, str.Gh.Asachi 21, sala de conferință)

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate pe pagina Web a CNAA (www.cnaa.md), la Biblioteca Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova și la Biblioteca Națională a Republicii Moldova.

Autoreferatul a fost expediat la „17” iunie 2015.

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat,

doctor în drept, conferențiar universitar _____

LARII Iurie

Conducător științific,

doctor în drept, conferențiar universitar _____

Odagiu Iurie

Autor: _____

Rusnac Constantin

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei. Perioada contemporană de formare și dezvoltare a statalității Republicii Moldova, din păcate, nu este scutită de factori criminogeni ce se manifestă printr-o creștere a nivelului criminalității violente precum jafuri, tâlhării, omoruri, vătămări corporale etc.

Majoritatea cetățenilor se conformează legilor statutului, iar drepturile acestora sunt respectate în măsura dezvoltării sistemului organelor de ocrotire a normelor de drept. În același timp sistemul de norme juridice riscă să fie afectat de fenomenul corupției și imperfecțiunii.

În vederea combaterii criminalității statul întreprinde pași concreți, elaborând un cadru normativ aspru împotriva persoanelor ce săvârșesc astfel de infracțiuni, dar randamentul acestora deocamdată lasă de dorit. De regulă, infracțiunile violente se declanșează spontan pentru victimă și în majoritatea cazurilor aceasta nu reușește să apeleze poliția, uneori viteza de reacție a organelor competente nu este cea așteptată.

Actualitatea acestei teme este determinată, în primul rând, de funcțiile pe care le are cauza de legitimă apărare în condițiile formării unei societăți sănătoase și a unui stat democrat. Legitima apărare reprezintă un important element al sistemului juridic care contribuie la curmarea infracțiunilor, la respectarea legii și la asigurarea stabilității și ordinii de drept în societate.

Instituția legitimei apărări este necesară pentru ca persoanele să se folosească pe deplin de dreptul la viață, integritate fizică și psihică, de dreptul la proprietate, precum și de alte garanții și drepturi prevăzute distinct în Constituția Republicii Moldova.

Persoanele ale căror drepturi și interese sunt puse în pericol, de regulă, încearcă să evite orice conflict, astfel nu opun rezistență atacatorului. Situația, deseori, este condiționată, în primul rând, de faptul că multe persoane nu cunosc dreptul lor la apărare, iar, în al doilea rând, din cauza atitudinii formale pe care o are organul de urmărire penală la investigarea unei fapte care are semnele legitimei apărări. Deseori persoana care s-a apărat legal este trasă la răspundere penală pentru infracțiunea săvârșită intenționat sau din imprudență. Din acest considerent, uneori persoanele preferă statutul de victimă păgubită, evitând riscul să fie trasă la răspundere pentru cauzarea de daune atacatorului.

Cele mai multe erori se comit la investigarea faptelor săvârșite în legitimă apărare din cauza faptului că organul de urmărire penală se poziționează în postura de acuzator. Astfel, de fiecare dată când o cauză penală este soluționată eronat, se cauzează un prejudiciu enorm societății și se subminează autoritatea organelor de drept. Existența unei astfel de practici generează pasivitate socială în rândul cetățenilor, manifestată prin lipsa de dorință de a participa la menținerea ordinii de drept pentru a nu-și pune în pericol propriile interese.

Această problemă socială este generată de mai mulți factori, între care și factorul uman, aspectele social-morale, stereotipurile de justiție etc. Cel din urmă constă în faptul că, din cauza lipsei de timp, organele de urmărire penală la etapa preliminară de investigare nu acordă întotdeauna o atenție suficientă procesului de stabilire a circumstanțelor ce dovedesc existența unei cauze care înlătură caracterul penal al faptei, în special al legitimei apărări. În marea majoritatea de cazuri, urmărirea penală este pornită pentru săvârșirea unei infracțiuni cu intenție, ca rezultat, atacatorul cărui i s-au cauzat daune devine victimă, iar persoana ce a cauzat aceste daune – bănuț și mai târziu învinuit. Această situație îi oferă atacatorului posibilitatea de a fi în libertate, de a-și continua activitatea infracțională, de a distruge urmele infracțiunii, iar în unele cazuri să împiedice desfășurarea unei investigații rapide, obiective și complete.

În conformitate cu pct.1 alin.(1) art.96 CPP al RM, circumstanța care necesită a fi dovedită în procesul penal este existența unei cauze care înlătură caracterul penal al faptei, care include și starea de legitimă apărare. Demonstrarea faptului existenței sau lipsei acesteia sau a unei înscenări reprezintă o sarcină importantă pentru persoanele care efectuează urmărirea penală, deoarece acest element influențează crucial calificarea faptei.

Problema probării existenței cauzei de legitimă apărare nu-și pierde din actualitate la investigarea cauzelor penale privind vătămarea integrității corporale sau a sănătății, provocată de angajatul organelor de drept, persoane iresponsabile sau condamnați. Uneori, pentru angajatul poliției singura modalitate de a preveni violența și de a-și apăra drepturile și interesele personale este cauzarea de daune atacatorului, astfel provocând mari discuții în societate în privința limitelor și legalității acțiunilor sale.

Nu mai puțin relevantă este și situația condamnatului atacat, deoarece, pe de o parte, dacă va denunța atacatorul, riscă să-și piardă statutul și încrederea printre semenii săi, iar pe de altă parte, dacă va decide să opună rezistență, trebuie să fie pregătit să cauzeze vătămări grave sănătății și integrității corporale atacatorului, până la lipsirea de viață. Dacă este aleasă cea de a doua opțiune, condamnatul, pe de o parte, riscă să fie urmărit penal pentru fapta sa, iar pe de altă parte, poate fi obiectul unei răzbunări.

Fapta săvârșită în legitimă apărare de o persoană iresponsabilă, la fel, nu este lipsită de actualitate, deoarece în astfel de cazuri organul de urmărire penală, la constatarea stării de iresponsabilitate, nu depune efort în vederea constatării celor întâmplate recunoscând vinovată, iar adevăratul infractor se bucură de libertate.

Astfel, actualitatea temei cercetate este determinată nu numai de factorul practic, dar și de cel de ordin teoretic. Semnele cauzei de legitimă apărare, stabilite de teoria dreptului penal, reprezintă circumstanțe ce urmează a fi dovedite în procesul penal. O atare abordare contribuie la o analiză mai aprofundată a problemelor ce țin de calificare a legitimei apărări, stabilirea

limitelor acesteia, constatarea esenței procesului penal de probare a cauzei care înlătură caracterul penal al faptei.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. Printre oamenii de știință care au contribuit la elaborarea concepției teoretice de investigare criminalistică a faptelor săvârșite în legitimă apărare se numără: Dongoroz V., Dobrinoiu V., Boroii A., Hotca M.A., Bulai C., Feligșteni G., Pobegailo E., Revin V., Tișkevici I., Pașe-Ozerskii N., Iablokov N., Tagananțev N., Kiricenko F., Eleonovskii V., Sokolov N., Ciupalenkov I., Pionkovschii A., Maximov S., Orehov V., Kozak V., Blinikov V., Tkacenko V., Vetrov N., Baulin I., Iakubovici M., Reingardt N., Berlin A., Șargarodskii M., Șavgulidze T., Miliukov S., Koni A., Perțev D., Oba-Apunu Jislen Patrusia, Popov K., Nevrev A., Mercuriev V., Tarakanov I., Sinelinikova E., Șramko S. etc. Dintre autorii autohtoni, lucrările cărora au stat la baza elaborării tezei pot fi menționați: Carp S., Lari Iu., Odagiu Iu., Borodac A., Gladchi Gh., Brânză S., Florea V., Grati V., Golubenco Gh., Ulianovschi X., Ulianovschi Gh. etc.

Analiza situației existente, în domeniul temei investigate, permite autorului să afirme că anterior nu se acorda o atenție sporită metodicii de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare, fiind cercetat mai mult aspectul penal al acestei cauze. Deoarece nu au fost identificate și soluționate probleme ca: particularitățile stabilirii semnelor legitimei apărări la etapa de începere a urmăririi penale; particularitățile efectuării acțiunilor de urmărire penală inițiale și ulterioare la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare; regulile tactice de verificare a versiunilor și metodicii de demascarea a participanților de rea-credință; stabilirea indicilor de probare a existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile angajaților din structurile polițienești, persoanelor deținute în penitenciar și împotriva atacului săvârșit de o persoană iresponsabilă.

Scopul și obiectivele lucrării. Scopul principal al lucrării constă în realizarea unor cercetări științifice complexe și multilaterale ale legislației, elaborărilor teoretice și practice și ale practicii judiciare în domeniul legitimei apărări ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei, atât în republică, cât și în țările de peste hotare, în studierea esenței și conținutului acestei cauze, în vederea evidențierii particularităților de încadrare juridică și nuanțării procedeeleor de investigare judiciară a cauzei analizate, prin punerea în evidență a algoritmului tactic ce urmează a fi aplicat de către organele de urmărire penale la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare. Obiectul cercetării îl constituie particularitățile procesual-penale și criminalistice de probațiune a existenței semnelor legitimei apărări.

Metodologia cercetării științifice. Ținând cont de specificul și caracterul complex al temei investigate, pentru realizarea scopurilor și obiectivelor trasate, în calitate de metode de cercetare au fost folosite metoda logică (analiză și sinteză), istorică, sistematică, dialectică etc. Cercetările întreprinse se bazează pe studierea doctrinei, legislației și practicii judiciare existente în

domeniul dat. La realizarea studiului, drept punct de reper a servit legislația penală, procesual-penală și alte acte relevante ale Republicii Moldova și ale altor state (România, Ucraina, Federația Rusă, Belarus, Germania, Franța, SUA etc.).

Noutatea și originalitatea științifică. Teza prezintă una dintre primele cercetări complexe în Republica Moldova consacrată metodicii de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare. Printre rezultatele inovaționale, obținute în ipoteza studiului științific efectuat care constituie finalitatea unei cercetări interdisciplinare, pot fi menționate: cauza de legitimă apărare nu reprezintă permanent un drept subiectiv, ci în unele cazuri, la întrunirea anumitor circumstanțe, reprezintă o obligație; în timpul investigării trebuie probat atât existența faptei prejudiciabile, cât și posibilitatea, obligația celui ce s-a apărat de a percepe existența unui atac; principalele procedee probatorii ce stau la baza probațiunii existenței cauzei de legitimă apărare sunt: cercetarea la fața locului, audierea persoanelor implicate în conflict și a martorilor, confruntarea, verificarea declarațiilor la fața locului, experimentul în procedura de urmărire penală și expertiza judiciară; legitima apărare se admite nu numai în cazul în care cel atacat nu știa despre iresponsabilitatea atacantului, dar și în cazul în care știa însă, în circumstanțele create, nu vedea o altă cale de protejare a valorilor ocrotite de lege.

Problema științifică importantă soluționată în domeniul respectiv. Problema științifică soluționată rezidă în *elaborarea* tacticii de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare și *determinarea* semnelor apărării, fapt care a *condus* la clarificarea pentru practicieni și teoreticieni din domeniul urmăririi penale și criminalistice a circumstanțelor ce necesită a fi stabilite și dovedite, în *vederea direcționării* organului judiciar spre perfecționarea metodicii criminalistice, pentru a *asigura* eficiența urmăririi penale și realizarea reală a scopurilor acesteia.

Semnificația teoretică. Prin prisma laturii teoretice se dozează posibilitatea elaborării strategiei adecvate de investigare a unei fapte săvârșite în legitimă apărare. În acest context, importanța teoretică constă în faptul că lucrarea reprezintă prin sine un studiu bine sistematizat și documentat prin soluții practice. Teza poate fi luată în vedere în cadrul studiilor universitare și postuniversitare, la predarea disciplinelor Activitatea de urmărire penală și Criminalistica.

Valoarea aplicativă a lucrării. Importanța aplicativă este constatată în redarea unor concepții, soluții, propuneri vizavi de aspectul procesual-penal și criminalistic al problematicii supuse studiului. Toate acestea, însoțite de o gamă amplă de spețe din practica judiciară a Republicii Moldova, pot fi luate în calcul de către ofițerii de urmărire penală, procurori în cadrul activității zilnice de combatere a criminalității.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere:

- a fost analizată evoluția istorico-juridică a legitimei apărări și precizate tendințele de dezvoltare a acesteia la etapa actuală, care au permis evidențierea unei legități importante:

legitima apărare are propria istorie și propriile etape de evoluție, dar la diferite faze ale dezvoltării societății i s-au dat diferite conotații uzuale;

- au fost identificate și caracterizate situațiile tipice, care au permis să opinăm că e plauzibil de înaintat versiunea că fapta s-a săvârșit în legitimă apărare în cazul în care cel atacat sesizează despre aceasta organele de poliție, rămânând la fața locului pentru paza locului faptei, a făptuitorului etc.;

- a fost determinat locul și rolul procedurilor probatorii la investigarea faptelor săvârșite în legitimă apărare;

- atestarea faptului privind necesitatea dispunerii unei constatări tehnico-științifică în domeniul autoapărării;

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele investigațiilor pot fi aplicate pentru îmbunătățirea practicii de investigare a faptelor săvârșite în legitimă apărare și optimizarea conținutului normativ cu referire la această instituție. De asemenea, propunerile formulate în teză pot fi utilizate în procesul de studii din cadrul instituțiilor de învățământ cu profil juridic.

Aprobarea rezultatelor științifice s-a realizat prin prezentarea și discutarea rezultatelor studiilor la diverse conferințe, seminare și simpozioane naționale și internaționale (Conferința științifico-practice internaționale „Problemele actuale privind protecția și securitatea persoanelor implicate în procesul penal”(Chișinău, 21-22 martie 2013). De asemenea, ideile de bază a lucrării au fost publicate în diverse reviste științifice de profil acreditate: Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI.

Publicațiile la tema tezei. Rezultatele obținute sunt publicate în 8 articole științifice

Volumul și structura tezei: adnotări, lista abrevierilor, introducere, 4 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 261 de titluri, 155 de pagini text de bază, 3 anexe.

Cuvinte-cheie: investigare criminalistică, legitimă apărare, situații tipice, versiune, probă, acțiuni inițiale și ulterioare de urmărire penală.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** este argumentată actualitatea și importanța problemei abordate, sunt determinate scopul și obiectivele tezei, este redată noutatea științifică a rezultatelor obținute, este tratată problema științifică importantă soluționată în domeniu, justificată importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. La fel, în cadrul acestui compartiment, autorul se pronunță în privința aprobării rezultatelor, realizând și un scurt sumar al compartimentelor tezei.

Capitolul 1. Analiza situației în domeniul investigării faptelor săvârșite în legitimă apărare.

În paragraful **1.1. Reflectările doctrinei asupra metodicii de investigație a faptelor săvârșite în legitimă apărare** este efectuată o trecere în revistă a lucrărilor publicate la tema tezei în literatura de specialitate națională și internațională, respectând ordinea cronologică.

În acest context, se abordează că doctrina autohtonă abordează problema investigării faptelor săvârșite în legitimă apărare destul de modest. De regulă, această instituție este tratată sub aspect penal în manualele de drept penal, comentarii sau alte surse doctrinare care se referă la cauzele care înlătură caracterul penal al faptei. Legitima apărare reprezintă o problemă care a fost cercetată în permanență. Printre primii autorii ce și-au dedicat unele monografii acestei instituții a fost și G.S. Feldștein, Iakubovici M., Pașe-Ozerski N., Tișkevici I., Sokolov N., Ciupalenkov I., Elenovscki V., Pobegailo E. Revin V.

Dintre autorii care s-au referit selectiv la instituția legitimei apărări pot fi evidențiați: Borodac A., Bontaru S., Dobrinou V., Boroii A., Tănăsescu I., Dongoroz V., Hotca M., Bulai C., Zolyneak M., Ungureanu Aug., Stănoiu Rodica-Mihaela, Macari I., Golubenco Gh., Iablokov N.etc.

În spațiul CSI, după adoptarea noii legislații penale până în momentul de față au fost publicate mai multe monografii dedicate aspectului penal al cauzei de legitimă apărare, în special: Baulin I., *«Обстоятельства исключают преступности деяния»*; Orehov V., *«Необходимая оборона и иные обстоятельства, исключают преступность деяния»*; Zuev V., *«Необходимая оборона и крайняя необходимость. Вопросы квалификации и судебно-следственной практики»*.

Problematica investigării faptei săvârșite în legitimă apărare sub aspect penal a fost cercetată de un număr restrâns de autori autohtoni: Manole N. și Morega D.-E., iar sub aspect criminalistic, fapta săvârșită în legitimă apărare nu a fost cercetată de nici un savant autohton.

Din cadrul publicațiilor ce se referă la aspectul criminalistic de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare evidențiem două teze de doctor care au fost susținute în Federația Rusă: Tarakanov I., *«Особенности доказывания состояния необходимой обороны в стадии*

предварительного расследования», și Sinelnikova E., «Особенности доказывания по делам о превышении пределов необходимой обороны».

În cadrul paragrafului respectiv se supune analizei publicațiile recente referitoare la aspectul criminalistic de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare, în special: „*Evoluția modelului represiv de reacție socială împotriva criminalității*” Bontea O.; „*Aspecte tranzitorii privind cauzele care înlătură caracterul penal al faptei*” Ionuș R.-G.; «*Почему необходимая оборона является необходимой?*» Пархоменко С.; „*Legitima apărare: noțiune, condiții și efecte juridice*” Alecu Gh.; „*Definiția, temeiurile și condițiile legalității acțiunilor de reținere a infractorului*” Bernicova M.; „*Principiile dreptului penal. Legitima apărare în legislația penală a diferitor țări (Studiu comparativ)*” Florea V.; „*Reflecții privind prezumția de legitimă apărare*” Mitrahe C.; „*Cauzele care exclud caracterul penal al faptei în reglementările statutului Curții Criminale Internaționale*” Botnaru S.; „*Aplicarea de către funcționarii de poliție a armei de foc în condițiile apărării cetățenilor contra unor agresiuni violente*” Grati V.; «*Некоторые проблемные вопросы института необходимой обороны*» Зарипова Ч.И etc.

Cu referire la aspectul criminalistic de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare, autorul înaintează concluzia: lipsa unor indicații metodice pentru persoanele care efectuează urmărirea penală, ce ar stabili clar acțiunile de urmărire penală ce urmează a fi efectuate în funcție de situațiile tipice la începerea urmăririi penale, precum și regulile de desfășurare a acestora care determină multitudinea și complexitatea erorilor admise în acest cadru aplicativ.

1.2. Scopul și obiectivele tezei prin prisma cercetărilor științifice. Scopul principal al lucrării constă în realizarea unor cercetări științifice complexe și multilaterale ale legislației, elaborărilor teoretice și practice și ale practicii judiciare în domeniul legitimei apărări ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei, precum și în studierea esenței și conținutului acestei cauze în vederea evidențierii particularităților de încadrare juridică și nuanțarea procedeelelor de investigare judiciară a cauzei analizate, prin punerea în evidență a algoritmului tactic ce urmează a fi aplicat de către organele de urmărire penale la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare.

Pentru atingerea scopurilor propuse au fost trasate și realizate următoarele sarcini:

1. Analiza procesului de genază și evoluție a cauzei de legitimă apărare ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei în legislația autohtonă și a altor state.

2. Elucidarea și descrierea semnelor constitutive ale cauzei de legitimă apărare din perspectiva doctrinei dreptului penal

3. Analiza conținutului caracteristicii criminalistice a cauzei de legitimă apărare și a elementelor care o compun

4. Evidențierea particularităților tactice de efectuare a unor acțiuni de urmărire penală în vederea probării existenței cauzei de legitimă apărare.

5. Studiarea particularităților de verificare a versiunilor și metodicii de demascarea a participanților de rea-credință.

6. Stabilirea indicilor de probare a existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile angajaților poliției

7. Stabilirea indicilor de probare a existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile persoanelor deținute în penitenciar.

8. Stabilirea indicilor de probare a existenței semnelor legitimei apărări împotriva atacului săvârșit de o persoană iresponsabilă.

1.3. Concluzii la capitolul 1. Conține cele mai relevante constatări punctate de autor în cadrul capitolului respectiv al tezei.

Capitolul 2. Conceptul de legitimă apărare, istoricul dezvoltării.

2.1. Istoricul evoluției instituției legitimei apărări. Încă din cele mai îndepărtate timpuri și până în epoca modernă, apărarea vieții în condițiile unei agresiuni injuste, chiar prin mijloace care duc la suprimarea vieții agresorului, nu a fost pedepsită, impunitate ce apare ca o constantă în dreptul sancționator. Referindu-ne la istoricul dezvoltării legitimei apărări, în literatura de specialitate există mai multe opinii și nume:

- autorul Gheib și profesorul criminalist german List susțin că legitima apărare nu are o istorie a sa de dezvoltare [1, p. 38];
- autorii Feldstein G. și Reyngard N.V. menționează că: „legitima apărare are propria sa istorie, chiar foarte veche, plină de tragedie și interese, reflectând pe paginile sale istoria culturii popoarelor”[1, p. 38];
- în opinia autorului Talabă A., istoria legitimei apărări pe parcursul dezvoltării sale este influențată de doctrine și nu poate fi vorba despre anumite etape în dezvoltarea sa [2, p. 47].

În opinia autorului, legitima apărare are propria sa istorie, deoarece își face apariția la primele trăsături ale societății, ea nu reprezintă un produs mecanic sau entitate mistică, ci o formă de colaborare a indivizilor. Astfel, legitima apărare cunoaște patru etape de evoluție:

- Prima etapă este caracteristică momentului apariției tribului, numai că aici nu este vorba despre o legitimă apărare în sensul juridic, legitima apărare funcționând numai în cazul respingerii unui atac ce atenta la viața și integritatea corporală a persoanei.
- A doua etapă este caracteristică statelor sclavagiste și se manifestă prin trecerea de la o apreciere obiectivă a faptelor criminale la o apreciere subiectivă, bazată pe vinovăție.

- A treia etapă este caracteristică statelor feudale când legitima apărare își pierde caracterul de „drept” pentru a deveni o „necesitate” reprezentând o scuză, supusă penitențelor canonice și în care apărarea altuia este mai mult o datorie. Inegalitatea în fața legii a diferite lor clase reflectându-se și în legislația cu privire la legitima apărare din acea epocă.
- A patra etapă este caracteristică epocii moderne, instituția legitimei apărări fiind prezentă în toate codurile penale într-o reglementare precisă, cu mici variații de amănunte de la țară la țară.

În conținutul acestui paragraf autorul efectuează o trecere în revistă a nivelului actual de evoluție a instituției legitimei apărării în țările cu o istorie asemănătoare și diferită de dezvoltare a legislației penale, precum: Federația Rusă, Ucraina, România, Belarus, Franța, Germania, SUA, Japonia.

2.2. Noțiunea legitimei apărări și trăsăturile ei esențiale.

Literatura de specialitate susține că legitima apărare este un drept subiectiv al persoanei care trebuie să hotărască – dacă se va folosi, se va eschiva de la folosirea acestui drept sau va cere ajutor de la terțe persoane, iar dacă persoana va refuza să se folosească de acest drept nu va fi trasă la nici la un fel de răspundere juridică. Autorul menționează definițiile existente în literatura de specialitate punctând pe faptul că pentru recunoașterea stării de legitimă apărare este necesar existența anumitor condiții ce se referă la atac și la apărare. Dacă cel ce se apără nu va ține cont de aceste condiții poate să se transforme din victimă în făptuitor[3, p. 50].

Autorul susține opinia acelor autori care neagă existența legitimei apărări în cazul în care atacul este produs prin inacțiune. Poți să te aperi numai împotriva unor acțiuni active întreprinse de făptuitor. Însăși legea stipulează că atacul trebuie să fie material, această condiție realizându-se dacă se folosesc forța fizică, arme, instrumente etc., care sunt în măsură să producă o modificare în substanța fizică a valorilor sociale protejate de lege. Ne este greu să ne închipuim că o persoană a atacat prin inacțiune folosind forța fizică, arme etc. cauzând un prejudiciu valorilor sociale ocrotite de lege.

Autorul este de acord cu autorii care susțin faptul că legitima apărare poate să existe numai în cazul unui atac intenționat și nu din imprudență. Argumentul autorilor ce susțin că atacul ce generează legitima apărare poate fi săvârșit și din imprudență se bazează pe faptul că atât atacul intenționat, cât și cel din imprudență, cauzează prejudiciu, de care persoana poate să se apere și nu există diferențe între aceste prejudicii. Dar ei nu iau în considerație faptul că atacul este definit drept o agresiune, o comportare violentă a omului îndreptată împotriva unei valori sociale ocrotite de lege, cu alte cuvinte, își dă seama de consecințele prejudiciabile, le dorește sau le admite.

Structura legitimei apărări se compune din două acțiuni distincte: prima acțiune, de atac, iar acțiunea a doua, de apărare.

Condițiile cu privire la atac, potrivit legii penale alin.(2) art.36 CP al RM, atacul trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

1. să fie direct, imediat, material și real;
2. să fie îndreptat împotriva propriei persoane, a altei persoane sau împotriva unui interes public;
3. să pună în pericol grav persoana sau drepturile aceluiași atac ori interesul public.

Condițiile cu privire la apărare:

1. apărarea este admisă pentru a respinge un atac îndreptat împotriva unei persoane sau a unui interes public;
2. apărarea se realizează printr-o faptă prevăzută de legea penală;
3. apărarea să fie îndreptată împotriva atacatorului;
4. apărarea să fie concomitentă cu atacul;
5. apărarea să fie proporțională cu gravitatea atacului.

Semnul care stă la baza depășirii limitelor legitimei apărări – este necorespunderea evidentă dintre forțele de atac și apărare. Depășirea acestei proporționalități trebuie să fie evidentă, în primul rând, pentru persoana care se apără. Soluționarea problemelor referitoare la condițiile de atac și apărare, necesare pentru existența legitimei apărări, prezintă anumite dificultăți despre care ne vorbesc diferitele opinii ale savanților în legătură cu acest subiect, precum și numeroasele greșeli ce sunt întâlnite în practica judiciară.

2.3. Depășirea limitelor legitimei apărări.

Instituția depășirii limitelor legitimei apărări a fost cunoscută de legislația penală a Republicii Moldova, odată cu adoptarea Codului penal din anul 1961, unde în alin.(2) art.13 era specificat: „Se consideră depășire a limitelor legitimei apărări necorespunderea vădită a apărării cu caracterul și pericolul atacului”. Această reglementare dădea posibilitate lucrătorilor practici să califice mai ușor o faptă drept legitimă apărare sau o depășire a acesteia, fiind stabilit în însăși legea criteriul de legalitate a apărării [4]. Alineatul dat a fost exclus la intrarea în vigoare a noului Cod penal al Republicii Moldova, în 2002.

Pentru existența legitimei apărări este necesar ca victima să reacționeze la un atac care întrunește toate condițiile legale, deoarece depășirea înseamnă trecerea peste barierele legitimei apărări. Mai mult, depășirea limitelor legitimei apărări presupune, pe lângă condițiile atacului și realizarea cerințelor apărării, mai puțin cea referitoare la proporționalitatea forțelor de atac și apărare.

În literatura de specialitate există mai multe opinii cu privire la faptul care sunt trăsăturile ce diferențiază o faptă săvârșită în legitimă apărare de o depășire a acesteia. Așadar, Popov N.A. susține că diferența se face în baza categoriilor de infracțiuni, Santalov A.I. susțin că în baza intensității atacului, autorul susține poziția lui Kiricenکو V.F., care afirmă că: „întrebarea ce ține de depășirea limitelor legitimei apărări este întrebarea ce ține de eveniment. Numai în baza analizei concrete a circumstanțelor cauzei se poate de stabilit limitele apărării, în teorie conținându-se numai principii generale” [5, p. 47].

Cu referire la forma de vinovăție, care însoțește fapta ce depășește limitele legitimei apărări, autorul specifică că fapta va fi calificată drept depășire a legitimei apărări din intenție, în primul rând, când va exista o vădită disproporționalitate între mijloacele folosite de victimă și atacant, iar în al doilea rând, când victima a conștientizat că atacul s-a terminat, dar ea a continuat acțiunile de apărare care s-au transformat în atac. Astfel, susține opinia depășirea limitelor legitimei apărări este posibilă atât din intenție, cât și din imprudență.

În concluzia acestui paragraf, autorul ajunge la concluzia că ne vom confrunta în permanență cu problema stabilirii limitelor legitimei apărări, din cauza faptului că în legislația penală nu există un criteriu unic, care ar da posibilitate să constatăm că este o legitimă apărare sau o depășire a acesteia. Depășirea acestei situații este posibilă dacă în lege vor fi prevăzut expres criteriile depășirii limitelor legitimei apărări.

2.4. Concluzii la capitol 2 conțin sistematizarea concluziilor și recomandărilor înaintate în contextul problemelor abordate.

3. Esența și algoritmul investigării faptei săvârșite în legitimă apărare

3.1. Caracteristica criminalistică a faptelor săvârșite în legitimă apărare, situațiile tipice. În acest paragraf al lucrării, autorul constată că succesul investigării unei fapte infracționale depinde în mare parte de aptitudinile profesionale ale ofițerului de urmărire penală de a înțelege nu numai esența juridico-penală a faptei, ci și pe cea criminalistică. Caracteristica criminalistică a infracțiunii, spre deosebire de cea juridico-penală, joacă un rol suplimentar, având un caracter special de serviciu [6, p. 20].

În vederea elaborării unei metodici complete de investigare a faptelor săvârșite în legitimă apărare, autorul analizează nu numai dosarele în care a fost pronunțată o sentință de achitare pe motiv că există o cauză de înlăturare a caracterului penal al faptei – legitima apărare, dar și dosarele în care se invocă existența semnelor legitimei apărări.

În timpul investigării faptei ce conține semne ale legitimei apărări, autorul înaintează următoarele circumstanțe ce necesită a fi stabilite și dovedite: cine sunt persoanele implicate în conflict; cine dintre persoane a atacat și cine s-a apărat legal; cine a atacat primul; care a fost motivul atacului, scopul urmărit; unde și când a avut loc atacul; care au fost mijloacele folosite

de atacator și de cel ce s-a apărat; cui i-au fost provocate leziuni corporale caracterul și gradul acestora; existența martorilor etc. Când se va investiga o faptă care conține semne ale depășirii limitelor legale ale legitimei apărări, este necesar de acordat atenție nu numai persoanelor implicate direct în conflict, dar și altor persoane care au participat la săvârșirea acestei fapte în calitate de complice, investigator, autor. La fel, autorul menționează că în timpul investigării faptei săvârșite în legitimă apărare organul de urmărire penală se va confrunța cu înscenări și situații când unii dintre participanți au alibi.

Referitor la verificarea versiunilor de lucru și aprecierea probelor acumulate în cazul investigării faptei, care conține semne ale legitimei apărări, autorul specifică că aceasta trebuie să se efectuează ținând cont de unele particularități. Aceasta se datorează, în primul rând, faptului că este necesar de probat nu numai faptul că unul dintre participanți (presupusul atacator sau victimă) a săvârșit o infracțiune, dar și legalitatea acțiunilor celui alt. O altă particularitate este că la etapa inițială de investigare nu se cunoaște cine în realitate a săvârșit infracțiunea. Astfel nu poate fi identificat și adversarul în această luptă.

Drept temei pentru înaintarea versiunilor că fapta a fost săvârșită în legitimă apărare sau au fost depășite limitele legale ale apărării servesc datele: atac sub orice formă a unei persoane asupra alteia; există divergențe între declarațiile persoanelor participante la conflict și datele faptice de la locul faptei; înscenarea atacului de către presupusul făptuitor; existența datelor ce confirmă că aceste persoane se află în relații ostile de mult timp; disproporționalitatea vădită între corpolența persoanelor participante la conflict; unul dintre participanți se află în stare de ebrietate alcoolică sau în stare de stres; nu sunt proporționale mijloacele folosite la atac și apărare; locul faptei este departe de o zonă locuibilă sau de trasee și drumuri; declarațiile martorului sau ale bănuitului că primul a atacat victima etc.

Pe parcursul verificării versiunilor înaintate ofițerul de urmărire penală va desfășura o activitate analitică ce trebuie să corespundă principiilor verificării sub toate aspectele, complete și imparțiale a circumstanțelor cauzei.

3.2. Particularitățile stabilirii semnelor legitimei apărări la etapa de începere a urmăririi penale. În opinia autorului, principala acțiune de urmărire penală care stă la baza identificării semnelor legitimei apărări este cercetarea la fața locului. Această acțiune de urmărire penală are drept scop stabilirea, fixarea și cercetarea locului faptei, a urmelor infracțiunii și a altor date care în cumul cu celelalte probe vor oferi posibilitatea de a înțelege mecanismul infracțional, personalitatea făptuitorului și nu în ultimul rând de a constata existența sau lipsa unei cauze care înlătură caracterul penal al faptei. Este greu de a estima importanța percepției locului infracțiunii de către persoana care va conduce urmărirea penală. Dat fiind faptul că dovedirea existenței legitimei apărări în fapta săvârșită este una anevoioasă, e rațional că

persoana care a efectuat cercetarea la fața locului să se ocupe și de investigarea ulterioară a cauzei.

Autorul face o trece în revistă a particularităților tactice de care trebuie să se țină cont în cadrul efectuării cercetării la fața locului când sunt identificate semne ale legitimei apărări. La fel, specifică despre necesitatea acumulării informației operative cu privire la persoanele ce au fost implicate în fapta dată și alte date necunoscute până la acel moment.

Recomandă ca conducătorul grupei de cercetare să stabilească un raportor care în timpul și la finele etapei de lucru a cercetării la fața locului să comunice cu presa. Aceasta se va face, pe de o parte, pentru a nu da posibilitate de inventare a versiunilor de către mass-media, iar pe de altă parte, pentru a implica societatea în acordarea unui ajutor pentru soluționarea unor probleme ce țin de descoperirea cauzei.

3.3. Particularitățile efectuării acțiunilor de urmărire penală inițiale la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare

Ofițerul de urmărire penală care are în gestiune o faptă săvârșită în legitimă apărare trebuie să stabilească acțiunile inițiale și ulterioare de urmărire penală, ce se vor efectua pe cauza dată, în funcție de situațiile tipice existente.

După începerea urmăririi penale este rațional, în opinia autorului, de audiat imediat persoanele ce au legătură cu fapta săvârșită. Va fi audiat primul acela pe care îl bănuim ca a săvârșit atacul. Această tactică va ajuta la stabilirea datelor contradictorii. Deoarece, dacă el într-adevăr a săvârșit fapta, atunci în majoritatea cazurilor va avea la dispoziție un timp limitat pentru a-și planifica acțiunile ulterioare. Totodată, ofițerul de urmărire penală în timpul desfășurării audierii își va face înscrisuri cu privire la momentele-cheie, care urmează a fi verificate prin intermediul altor mijloace de probă.

În timpul audierii atât a atacatorului, cât și a celui ce s-a aflat în legitimă apărare e necesar de stabilit următoarele circumstanțe ce prezintă interes pentru urmărire penală: numărul atacanților și al celor ce s-au aflat în legitimă apărare, poziționarea acestora la momentul atacului, vârsta, statura, descrierea semnalmentelor auxiliare; au fost folosite arme de foc sau alte instrumente în calitate de armă, dacă da, caracteristicile acestora; comportamentul atacatorului, dacă și-a exteriorizat amenințările (vorbire, mimică, prin demonstrarea armelor sau altor instrumente), cum au fost percepute acestea de audiat (ca pe o amenințare reală ce pune în pericol viața și sănătatea, iar dacă nu a fost luată în seamă, de ce anume); s-a reușit dezbateră sau luarea armei din mâna atacatorului, dacă da, atunci cu ce scop s-a continuat aplicarea loviturilor; considerați că exista, în continuare, pericol pentru viața dvs, (de ce?) sau ați dorit să vă răzbunați pentru atacul efectuat asupra dumneavoastră; au existat alte căi de respingere a

atacului, cu cauzarea unui prejudiciu mai mic; dacă da, de ce nu s-au folosit aceste posibilități etc.

În opinia autorului acest set de întrebări poate fi folosit ca element al unui program criminalistic de verificare a versiunilor cu privire la legitima apărare. Pune accent pe procedeele tactice ce pot fi folosite de ofițerul de urmărire penală în cadrul audierii.

Referitor la examinarea corporală menționează că în cazul atacului prin surprindere prima lovitură e îndreptată în zona cea mai sensibilă a corpului și care, de regulă, își atinge ținta. Atacul prin surprindere se realizează din spate sau din lateral. De aceea, dacă persoana are leziuni corporale pe spate, după cap, în zona genitală etc., aceste urme pot să confirme că persoana s-a aflat în legitimă apărare. Iar urmele create de dinți, unghii pe corpul persoanei denotă faptul că a avut loc o luptă.

Disponerea expertizei își are specificul său în cazul investigării faptelor săvârșite în legitimă apărare. Deoarece din fabula descrisă de ofițerul de urmărire penală în ordonanța de dispunere a efectuării expertizei trebuie să reiasă faptul că nu s-a comis o infracțiune ordinară, ci probabil este vorba despre o faptă săvârșită în legitimă apărare.

Pentru examinarea urmelor ce pot fi descoperite și ridicate de la locul faptei în cazul investigării faptelor săvârșite în legitimă apărare propune dispunerea diferitor tipuri de expertize: dactiloscopică, traseologică, chimică, medico-legală de apreciere a leziunilor corporale, psihiatrică

Respinge existența unui nou timp de expertiză propus de autorii Berlin E.M. [7], Zaripova C.I. [8], Sinelnikova E.V. [9, p. 176], discutată în literatura de specialitate, „expertiza acțiunilor de apărare”. În opinia autorului, „expertiza acțiunilor de apărare” nu poate să se regăsească printre expertizele judiciare, deoarece nu e clar cine o va putea efectua, conform cărei metodici etc., iar unele circumstanțe pot fi stabilite de organul de urmărire penală și instanța de judecată după consultarea specialiștilor din domeniul autoapărării.

Totuși nu neagă eficiența întrebărilor formulate de Sinelnikova E. și Zaripov C. care, în opinia autorului, pot fi soluționate în cadrul unui raport de constatare tehnico-științific.

În cazul investigării unor fapte săvârșite în legitimă apărare prioritate trebuie să se acorde expertizelor și nu declarațiilor. Declarațiile pot fi parțial sau total eronate, iar concluziile expertului, cu toate că reprezintă o opinie subiectivă a unei persoane, sunt argumentate științific și permit confirmarea sau infirmarea declarațiilor.

Cu referire la percheziție se specifică că ea nu are un rol major la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare cu excepția momentului de predare benevolă a armei ce a fost folosită pentru atac sau apărare. Gestul dat, cel mai des, îl face persoana care s-a aflat în legitimă apărare, deoarece ea este interesată în justa soluționare a cauzei. Iar dacă în timpul apărării a

folosit mijloace de apărare neproporționale atacului, ea va încerca să le ascundă. Pentru a descoperi arma trebuie să luăm în calcul urmele lăsate de aceasta pe corpul persoanei.

3.4. Particularitățile efectuării acțiunilor de urmărire penală ulterioare la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare. Dacă în declarațiile persoanelor audiate se întâlnesc anumite divergențe ce împiedică stabilirea adevărului, ofițerul de urmărire penală poate să recurgă la confruntare. Confruntarea constituie un proces încontinuu de confruntare a declarațiilor a două persoane ascultate concomitent cu folosirea imediată a rezultatelor acestei comparații, pentru înlăturarea contradicțiilor apărute.

Referitor la confruntarea efectuată în scopul înlăturării contrazicerilor, trebuie reținut faptul că nu pentru orice contrazicere și oricând este necesar să se recurgă la confruntare. Această activitate se efectuează numai în cazul când există contraziceri care se referă la probleme esențiale și numai când ele nu pot fi înlăturate în alt mod.

Confruntarea își are particularitățile sale în cazul investigării faptei săvârșite în legitimă apărare:

1. între presupușii atacatori și victimă poate să se iște o ceartă, de aceea pentru a preîntâmpina situațiile ieșit din comun este rațional să participe doi ofițeri de urmărire penală sau un alt polițist;
2. în timpul confruntării unul dintre audiați poate face presiuni asupra celuilalt. Poate pune presiune și cel ce s-a aflat în legitimă apărare, indignat de declarațiile false făcute de celălalt participant la confruntare.

În opinia autorului folosirea unui astfel de mijloc de probă ca prezentarea spre recunoaștere, în cazul investigării unei fapte săvârșite în legitimă apărare, va avea un efect minim. Atacul, de regulă, se săvârșește pe neașteptate, de aceea cel ce s-a aflat în legitimă apărare are un timp redus pentru a percepe și memoriza semnalmentele atacatorului (specific infracțiunilor stradale).

Iar atacatorul, dimpotrivă, are un car de timp pentru a studia comportamentul viitoarei victime, posibilitățile fizice, semnalmentele anatomice, funcționale, particulare și auxiliare.

Prezentarea spre recunoaștere poate fi folosită cu succes la identificarea armelor folosite la atac și apărare.

O importanță majoră o are acțiunea de urmărire penală – verificarea declarațiilor la fața locului. E necesar de subliniat că în timpul verificării declarațiilor la fața locului e posibil de obținut o informație mai completă decât în timpul audierii, fiindcă ofițerul de urmărire penală în cadrul acestei acțiuni de urmărire penală nu numai că aude ce spune persoana, dar și vede și poate face comparații.

În opinia autorului, în vederea probării existenței semnelor legitimei apărări, e rațional de

efectuat următoarele tipuri de experimente: verificarea și precizarea posibilităților de îndeplinire a unor acțiuni în anumite condiții; determinarea mecanismului infracțional în întregime sau doar a unor etape.

În timpul efectuării experimentului, participanților (presupușii atacatori și victimă) li se propune să repete în detaliu toate acțiunile săvârșite anterior. Rezultatele obținute, după fixarea lor procesuală, necesită a fi comparate cu rezultatele examinării corporale și expertizelor judiciare, de asemenea, cu datele obținute în timpul audierilor tuturor participanților din cauza penală.

Examinarea cadavrului, fiind o activitate mai amplă, debutează odată cu cercetarea la fața locului și continuă la unitatea medicală la care se efectuează necropsia.

În cazul investigării unei fapte ce conține semne ale legitimei apărări, ea trebuie efectuată cu maximă atenție și minuțiozitate, pentru a se evita concluzii pripite, în primul rând cu privire la cauza și natura morții, căci în eventualitatea punerii unui diagnostic inexact de moarte neviolentă (patologică), cercetarea locului faptei se va face într-un mod sumar, uneori cu superficialitate, ceea ce va prejudicia desfășurarea cercetării viitoare, după constatarea cauzei reale a morții.

Autorul menționează că foarte rar la investigarea faptelor săvârșite în legitimă apărare se recurge la măsurile speciale de investigație. Eficacitatea redusă a acestor măsuri se datorează faptului că:

- în majoritatea cazurilor la etapa inițială de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare sunt identificate persoanele participante;
- presupusul bănuیت conlucrează cu organele poliției.

Cel mai rar mijloc de probă folosit la investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare sunt declarațiile specialistului. Iar un specialist din domeniul autoapărării, în general, nu este antrenat în investigarea acestor fapte, ceea ce reprezintă o circumstanță nefavorabilă.

E rațional de efectuat și audierea specialistului criminalist în vederea soluționării următoarei întrebări: e posibil să existe un astfel de mecanism de creare a urmei în condițiile și consecutivitatea acțiunilor indicate de cel ce s-a apărat, atacator sau martor. La fel, nu trebuie uitat că experților criminaliști urmează să li se pună întrebări ale căror concluzii să permită stabilirea legăturii cauzale între acțiunile atacatorului, ale celui ce s-a apărat și prejudiciul cauzat.

Autorul a subliniat că convingerea lăuntrică a ofițerului de urmărire penală nu joacă ultimul rol în investigarea faptei ce conține semne ale legitimei apărări. Persoana care se ocupă de investigarea faptei urmează să îndeplinească un lucru analitic. Acesta va consta în sistematizarea informației obținute, căutarea informației lipsă, alegerea informației necesară și înlăturarea celei

care este în plus. Acest proces analitic are drept scop descoperirea circumstanțelor negative, care va pune la îndoială sinceritatea persoanei.

Numai o analiză imparțială și completă va oferi posibilitatea de a înțelege corect cele întâmplate. Elucidarea obiectivă a cauzelor penale reprezintă una dintre garanțiile ce apără persoana de acușări neîntemeiate, condamnări, limitări de drepturi și libertăți.

3.5. Concluzii la capitolul 3 conțin sistematizarea concluziilor și recomandărilor înaintate în contextul problemelor abordate.

4. Problematika stabilirii semnelor legitimei apărări în acțiunile diferitor categorii de persoane

4.1. Particularitățile dovedirii existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile angajaților de poliție

Literatura de specialitate subliniază că legitima apărare reprezintă un drept subiectiv Borodac Al., Sokolv N. și Ciupalenkov I., Pobegailo E. și Revin V., Botnaru St., Șavga A., Grosu Vl., Grama M., garantat de constituție, pe care în mod egal îl au toate persoanele indiferent de pregătirea lor profesională sau specială, precum și de serviciu. În acest caz fac excepție de la regula generală persoanele în ale căror atribuții de serviciu intră apărarea drepturilor persoanei, a intereselor publice (de exemplu, polițiștii, militarii, angajații structurilor de pază etc.).

Normele legislației penale referitoare la legitima apărare contribuie la apărarea angajaților poliției și permit îndeplinirea obligațiilor legale fără teama că vor urma consecințe negative atunci când i se vor aduce prejudiciu făptuitorului.

Autorul susține opinia lui V. Eleonski care a specificat că pentru angajații poliției legitima apărare va fi o obligație numai în cazul în care se săvârșește un atac care pune în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul public. Iar dacă acțiunile atacatorului atentează la propria viață și sănătate a polițistului, atunci acest polițist se va bucura pe deplin de dreptul la legitimă apărare [10, p. 35]

Cauza de legitimă apărare în care este implicat un polițist își are particularitățile sale, care influențează vădit metoda de investigare. Există atât circumstanțe care facilitează procesul de investigare (aflându-se la locul faptei, polițistul va întreprinde toate măsurile pentru păstrarea și protejarea probelor; nici un participant la conflict nu va părăsi locul faptei, făptuitorul fiind reținut; nu necesită să se întreprindă acțiuni în vederea identificării martorilor, deoarece polițistul îi va identifica până la sosirea grupei operative etc.), cât și circumstanțe nefavorabile procesului de investigare (polițistul care a depășit limitele legitimei apărări, atunci va încerca să modifice locul faptei; polițistul care a depășit limitele legitimei apărări, atunci va încerca să facă presiuni asupra participanților ca aceștia să dea declarații favorabile lui în dauna propriilor interese etc.)

În conținutul acestui paragraf autorul descrie particularitățile tactice și propune recomandări referitor la efectuarea acțiunilor de urmărire penală când unul din participanți este polițist. Sunt fixate situațiile când polițistul este în drept să aplice arma de foc și indică la rolul major pe care îl are raportul depus de polițist după aplicarea armei. Acest document obține o importanță deosebită în cazul în care locul faptei poate să se modifice (de exemplu, ploaie, ninsoare puternică etc.).

Raportul trebuie să conțină date cu privire la: când, unde, fața de cine a fost aplicată arma de foc, circumstanțele și consecințele aplicării armei de foc, cantitatea de cartușe folosite, dacă aplicarea armei a fost precedată de un avertisment etc.

Autorul menționează că legitima apărare este posibilă și împotriva acțiunilor ilegale ale angajaților poliției care depășesc în mod vădit limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege și care pun în pericol grav drepturile sau interesele persoanei.

4.2. Particularitățile dovedirii existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile persoanelor deținute în penitenciar. Autorul nu susține opinia lui Merkuriev V.V. care subliniază că persoana condamnată la închisoare nu se poate bucura pe deplin de dreptul la legitimă apărare [11, p. 14]. La fel, nu este de acord cu faptul că condamnatul trebuie să se folosească de dreptul la legitimă apărare numai în acele limite care-i permit să se apere de un atac săvârșit asupra sa de către un alt condamnat. Codul de executare al RM la alin.(1) art.168 prevede: condamnatul are drepturile, libertățile și obligațiile cetățenilor Republicii Moldova, cu excepțiile și restricțiile stabilite de prezentul cod și de actele normative adoptate în conformitate cu acesta. Restricția drepturilor proclamate în art.20-24 din Constituția Republicii Moldova nu se admite.

De îndată ce a fost înregistrată informația despre săvârșirea infracțiunii, administrația penitenciarului, în primul rând, trebuie să întreprindă toate măsurile de pază și protecție a locului faptei, a persoanei ce s-a apărât și a martorilor, de curmare a influenței negative din partea altor condamnați asupra acestora.

Autorul menționează că majoritatea infracțiunilor se săvârșesc pe sectoarele ce se află sub pază și supraveghere continuă. În al doilea rând, locurile cele mai favorabile sunt sectoarele de producere. În al treilea rând, cea mai criminogenă zonă din sectorul locativ este încăperea detașamentului, acolo unde condamnații își petrec cea mai mare parte din timpul liber.

La efectuarea cercetării la fața locului, în locurile de detențiune, trebuie ținut cont de faptul că o parte din corpurile delictive, în primul rând, cele cu care s-a săvârșit infracțiunea au putut fi aruncate, transmise în afara teritoriului cercetat sau chiar a penitenciarului. În scopul descoperirii acestora este rațional de întreprins acțiuni de căutare în alte încăperi și sectoare ale penitenciarului, acordând o atenție sporită fâșiilor de protecție a sistemului de pază a

perimetrului penitenciarului. De asemenea, poate să dea rezultate și cercetarea teritoriului adiacent penitenciarului. Autorul atrage atenție la faptul că organul de urmărire penală trebuie să cunoască statutul persoanelor implicate în conflict în ierarhia neformală a penitenciarului.

La probarea caracterului acțiunilor de apărare, o importanță mare o are stabilirea atitudinii condamnatului față de disciplina și subcultura criminală din penitenciar.

Susține că la investigarea faptei de legitimă apărare săvârșite în penitenciar trebuie să luăm în calcul că „întreg sistemul de reguli din instituțiile penitenciare se reduce la faptul că nu trebuie să pârăști, să fii devotat «societății criminale», să te desolidarizezi de administrația penitenciarului” [12, p. 105].

Se remarcă faptul că unele acțiuni de urmărire penală precum cercetarea la fața locului, percheziția examinarea corporală pot avea succes, iar confruntarea este acea acțiune de urmărire penală care este limitată și depinde, în mare măsură, de faptul dacă cel ce s-a apărut va avea capacitatea de a rezista presiunii atacatorului.

4.3. Particularitățile dovedirii existenței semnelor legitimei apărări împotriva atacului săvârșit de o persoană iresponsabilă. În conținutul acestui paragraf autorul susține opinia autorilor care specifică că luând în considerație că faptele prejudiciabile săvârșite de persoane iresponsabile nu se consideră infracțiuni, de regulă, legitima apărare împotriva acestor fapte nu se admite, cu excepția cazurilor în care cel atacat nu știa despre iresponsabilitatea atacantului.

În timpul investigării acestor cazuri trebuie să se atragă atenție asupra faptului că persoanele iresponsabile pot fi influențate ușor, de aceea în unele cazuri trebuie căutați și investigatorii.

La investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare, unde atacatorul este iresponsabil, o atenție deosebită trebuie acordată procesului de audiere a victimei, martorilor oculari, rudelor, altor cunoscuți etc.

Starea psihică a făptuitorului reprezintă obiectul audierii rudelor, cunoscuților, prietenilor etc. Ofițerul de urmărire penală are posibilitatea de a afla nu numai modul de viață al acestei persoane, dar și traumele, bolile de care a suferit, dacă se află la evidența medicului psihiatru, dacă da, în care instituție medicală, cu ce diagnoză, când a fost externat, dacă a mai săvârșit anterior astfel de fapte prejudiciabile, dacă da, ce anume și care au fost consecințele etc.

Autorul scoate în evidență particularitățile tactice ale audierii, menționează obiectele la care trebuie să fie atentă grupa de cercetare în timpul efectuării percheziției.

La fel, indică despre rolul major al expertizei psihiatrice la investigarea unei fapte săvârșite în legitimă apărare. Menționează despre importanță deosebită pe care o au datele referitoare la starea psihică a persoanei în perioadele: până la săvârșirea, în momentul săvârșirii și după

săvârșirea infracțiunii. Întrebarea despre tulburările psihice temporare este practic imposibil de soluționat fără astfel de date.

4.4. Concluzii la capitolul 1. Conține cele mai relevante constatări punctate de autor în cadrul capitolului respectiv al tezei.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În ipoteza studiului științific realizat, generalizând cele consemnate în conținutul propriu-zis al tezei de doctorat, s-au înaintat anumite concluzii generale și recomandări, în special:

1. Ținând cont de funcțiile pe care le are cauza de legitimă apărare, ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei, într-o societate, ea are propria istorie și propriile etape de evoluție. Legitimă apărare a existat dintotdeauna, dar la diferite faze ale dezvoltării societății i s-au dat diferite conotații uzuale.

2. Legitimă apărare, spre deosebire de alte cauze care înlătură caracterul penal al faptei, se caracterizează prin faptul că ea nu înlătură vinovăția sau pericolul social al faptei, dar înlătură caracterul ilegal al faptei săvârșite.

3. Acțiunile întreprinse în scopul apărării unei persoane constituie un drept al fiecărui cetățean indiferent de profesia practică cu excepția a două situații în care ea devine obligație:

- pentru persoanele obligate să asigure paza, protecția intereselor publice, drepturilor și libertăților persoanelor fizice sau juridice – în cazurile în care în circumstanțele create de atacant nu pot asigura aceste sarcini prin alte mijloace;
- pentru orice persoană fizică responsabilă care a atins vârsta generală a răspunderii penale (16 ani) – în cazurile în care este atacată o altă persoană fizică ce se află într-o stare periculoasă pentru viață și este lipsită de posibilitatea de a se salva din cauza vârstei fragede sau înaintate, a bolii sau a neputinței, iar persoana fizică știa despre primejdie sau ea însăși a creat această situație și a avut posibilitatea de a acorda ajutor persoanei aflate în primejdie.

4. Caracteristica criminalistică a faptelor săvârșite în legitimă apărare reprezintă prin sine un sistem de particularități criminalistice care evidențiază specificul împrejurărilor, metodelor, a mecanismului de săvârșire a faptei, personalitatea făptuitorului și a altor participanți ce au importanță în procesul de descoperire și cercetare a faptei săvârșite în legitimă apărare.

5. Principalele procedee probatorii ce stau la baza identificării semnelor legitimei apărări sunt:

- cercetarea la fața locului – are drept scop stabilirea, fixarea și cercetarea locului faptei, a urmelor și a altor date care în cumul cu celelalte probe vor oferi posibilitatea de a înțelege mecanismul infracțional, personalitatea făptuitorului și nu în ultimul rând de a constata existența sau lipsa martorilor;
- audierea persoanelor implicate în conflict și a martorilor – are drept scop stabilirea persoanelor implicate în conflict; cine dintre persoane a atacat și cine s-a apărat legal; cine a atacat primul; care a fost motivul atacului, scopul urmărit; unde și când a avut loc atacul; care

au fost mijloacele folosite de atacator și de cel ce s-a apărat; cui i-au fost provocate leziuni corporale etc.;

- expertiza medico-legală – din fabula descrisă de ofițerul de urmărire penală în ordonanța de dispunere a efectuării expertizei trebuie să reiasă faptul că nu s-a comis o infracțiune ordinară, ci probabil este vorba despre o faptă săvârșită în legitimă apărare.

6. Verificarea versiunilor de lucru la investigarea faptelor ce conțin semne ale legitimei apărări se efectuează nu numai prin compararea rezultatelor procedeele probatorii cu declarațiile presupusului atacator sau victimă, dar și cu sine însuși. În urma unei astfel de comparări se constată cât de mare este posibilitatea existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile întreprinse de presupusa victimă.

7. La probarea existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile polițiștilor trebuie să se atragă atenție asupra următoarelor elemente: existența circumstanțelor care favorizează și care sunt nefavorabile procesului de investigație; acțiunile întreprinse de polițist la locul faptei (caracterul, timpul, localizarea, legalitatea acestora); existența legăturii cauzale între acțiunile întreprinse de polițist și daunele cauzate; modalitatea de aplicare a armei de foc; raportul depus de polițist cu referire la cele întâmplate.

8. La probarea existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile persoanelor deținute în penitenciar trebuie să se atragă atenție asupra următoarelor elemente: existența circumstanțelor care favorizează și care sunt nefavorabile procesului de investigație; statutul pe care îl are deținutul în ierarhia criminală; religia; locul săvârșirii faptei; caracteristica deținutului; atitudinea deținutului față de procesul de investigație; surselor confidențiale de informație.

9. La probarea existenței semnelor legitimei apărări împotriva atacului săvârșit de o persoană iresponsabilă trebuie să se atragă atenție asupra următoarelor elemente: chestiunile prevăzute la alin.(2) art. 489 CPP al RM; existența instigatorilor; procesul de audiere a victimei, martorilor oculari, rudelor, altor cunoscuți; existența în domiciliu, la locul și în alte încăperi a picturilor executate într-o manieră neobișnuită sau versuri stranii; datele despre starea psihică a persoanei în perioadele: pînă la săvârșirea, în momentul săvârșirii și după săvârșirea faptei; simularea simptomalogiei unei afecțiuni psihice.

Problema științifică de importanță majoră soluționată rezidă în *elaborarea* tacticii de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare și *determinarea* semnelor apărării, fapt care a *condus* la clarificarea pentru practicieni și teoreticieni din domeniul urmăririi penale și criminalistice a circumstanțelor ce necesită a fi stabilite și dovedite, în *vederea direcționării* organului judiciar spre perfecționarea metodicii criminalistice, pentru a *asigura* eficiența urmăririi penale și realizarea reală a scopurilor acesteia.

Luând în considerație concluziile formulate mai sus, în scopul perfecționării activității tactice de cercetare a faptelor săvârșite în legitimă apărare, înaintăm următoarele **recomandări**:

➤ La investigarea faptei săvârșite în legitimă apărare să se dispună efectuarea unei constatări tehnico-științifice, în domeniul autoapărării, care va soluționa următoarele întrebări: 1) a existat un pericol real pentru viața celui ce s-a apărat, dacă nu, care au fost temeiurile ce i-au dat de înțeles că un astfel de pericol a existat? 2) a existat un pericol real pentru sănătatea și patrimoniul celui ce s-a apărat, dacă nu, care au fost temeiurile ce i-au dat de înțeles că un astfel de pericol a existat? 3) a avut posibilitate cel ce s-a apărat, reieșind din pregătirea sa fizică, starea sănătății etc. să folosească alte mijloace care ar fi stopat atacul? 4) a cunoscut cel ce s-a apărat despre faptul că a avut posibilitatea să folosească mijloace pasive (mai blânde) de apărare și că folosirea lor ar fi stopat imediat atacul? etc.

➤ Aplicarea detectorului comportamentului simulat la investigarea faptelor săvârșite în legitimă apărare.

➤ Procesului de interpretare a urmelor de conferit o importanță majoră.

➤ Modificarea alin. (2) art.36 CP al RM după cum urmează:

Este în stare de legitimă apărare persoana care săvârșește fapta pentru a respinge un atac direct, imediat, material și real îndreptat împotriva sa, a altei persoane sau împotriva unui interes public și care pune în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul public, dacă nu au fost depășite limitele apărării, adică comise acțiuni intenționate ce depășesc vădit caracterul și pericolul atacului.

Avantajele unor asemenea recomandări sunt:

- Eficientizarea procesului de investigarea a faptelor săvârșite în legitimă apărare, astfel încât organele judiciare să nu se confrunte cu dificultăți în activitatea de constatare a semnelor legitimei apărări.

- Se vor evita cheltuielile în legătură cu rejudecarea cauzelor ca efect al reîncadrării.

Planul de cercetări de perspectivă include următoarele subiecte:

1. Investigarea criminalistică a depășirii limitelor legitimei apărării.

2. Perspectivele expertizelor judiciare și constatărilor tehnico-științifice și medico-legale

la investigarea faptei de legitimă apărare.

3. Investigarea concurenței cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei.

BIBLIOGRAFIE

1. Рейнгардт Н.В. Необходимая оборона, Казань, 1898.
<http://allpravo.ru/library/doc101p/instrum2064/>. (vizitat 17.09.2013)
2. Talabă A. Doctrinile penale și influența lor asupra erorii de fapt, ca și cauze care înlătură caracterul penal al faptei. În: Закон и жизнь, 2010. nr.5, p. 47.
3. Орехов В.В. Необходимая оборона и иные обстоятельство, исключают преступность деяние. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 360 с.
4. Codul penal al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (R.S.S.M.) din 24.03.1961 (abrogat). În: Veștile R.S.S.M., 1961, nr.10.
5. Кириченко В.Ф., Основные вопросы учения о необходимой обороне по советскому уголовному праву, Москва: Изд-во АН СССР, 1948. 107 с.
6. Яблокова Н.П. Криминалистика. Московский Государственный Университет имени М. В. Ломоносова юридический факультет. Москва: Юристъ, 2001. 718 с.
7. Берлин Е.М. Гражданин и право, N 9/10, сентябрь-октябрь 2002.
<http://www.jurpom.ru/oborona.html>. (vizitat 13.01.2013).
8. Зарипов Ч.И. Некоторые проблемные вопросы института необходимой обороны. Вестник Тисби , 2008. <http://old.tisbi.org/science/vestnik/2008/issue4/Zaripova2.htm> (vizitat 17.09.2012).
9. Синельникова Е.В. Особенности доказывания по делам о превышении пределов необходимой обороны. дисс. канд. юрид. наук. Сургут, 2005. 248 с.
10. Елеонский В.А. Поощрительные нормы уголовного права и их значение в деятельности органов внутренних дел, учебное пособие. Хабаровск, 1984. 107 с.
11. Меркурьев В.В. Необходимая оборона: уголовно-правовые и криминологические аспекты: Автореф. дис. канд. юрид. наук, Рязань, 2005. 14 с.
12. Андреев Н.А. Социология исполнения уголовного наказаний. Москва, 2001. 137 с.

ADNOTARE

Constantin Rusnac „Investigarea criminalistică a faptelor săvârșite în legitimă apărare”, teză de doctor în drept la **specialitatea 554.04 – Criminalistică, expertiză judiciară, investigații operative,** Chișinău, 2014.

Teza cuprinde: introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 261 de titluri, 155 de pagini text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 8 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: investigare criminalistică, legitimă apărare, situații tipice, versiune, probă, acțiuni inițiale și ulterioare de urmărire penală.

Domeniul de studiu: studiul științific a fost axat pe domeniul criminalisticii, atenția fiind acordată particularităților de investigare criminalistică a faptelor săvârșite în legitimă apărare.

Scopul și obiectivele lucrării. Studiarea esenței și conținutului cauzei de legitimă apărare în vederea evidențierii particularităților de investigare judiciară, prin punerea în evidență a algoritmului tactic ce urmează a fi aplicat de către organele de urmărire penală la cercetarea faptei săvârșite în legitimă apărare. Obiectivul principal constă în evidențierea particularităților tactice de efectuare a unor acțiuni de urmărire penală în vederea probării existenței cauzei de legitimă apărare. Printre alte obiective enumerăm și particularitățile de probare a existenței semnelor legitimei apărări în acțiunile angajaților de poliție, condamnatului și împotriva atacului săvârșit de o persoană iresponsabilă.

Noutatea și originalitatea științifică. Teza prezintă una dintre primele cercetări complexe în Republica Moldova consacrată metodicii de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare. Rezultatele inovaționale, obținute în ipoteza studiului științific efectuat, constituie finalitatea unei cercetări interdisciplinare, care reprezintă prin sine o noutate pentru Republica Moldova.

Semnificația teoretică. Sub aspect teoretic, lucrarea constituie o abordare a opiniilor și propunerilor controversate expuse în literatura de specialitate din Republica Moldova și din străinătate, cu referire specială la cauza de legitimă apărare. Prin prisma laturii teoretice se dozează posibilitatea elaborării strategiei adecvate de investigare a faptei săvârșite în legitimă apărare.

Valoarea aplicativă a lucrării. Importanța aplicativă rezidă în redarea unor concepții, soluții, propuneri vizavi de aspectul penal, procesual-penal și criminalistic al problematicii supuse studiului.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele obținute pot fi utilizate de profesori în procesul instructiv-didactic în cadrul instituțiilor de învățământ cu profil juridic, precum și de specialiștii practicieni implicați în combaterea și descoperirea infracțiunilor.

АННОТАЦИЯ

Константин Руснак «Криминалистическое расследование деяний, совершенных в состоянии необходимой обороны», диссертация на соискание научной степени доктор права по специальности 554.04 – Криминалистика, судебная экспертиза, оперативно-розыскная деятельность, Кишинёв, 2014.

Диссертация содержит: введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, библиографию из 261 пунктов, 155 страниц основного текста.. Результаты исследования опубликованы в 8 научных работах.

Ключевые слова: криминалистическое расследование, необходимая оборона, типичные ситуации, версия, улика, начальные и последующие процессуальные действия.

Область исследований: научное исследование было сосредоточено на криминалистике, уделяя большое внимание криминалистическим особенностям расследование деяний, совершенных в состоянии необходимой обороны.

Цель и задачи работы. Изучение сущности и содержания необходимой обороны, чтобы выделить особенности правового расследования и тактический алгоритм, который будет применяться органами уголовного преследования при расследование деяний, совершенных в состоянии необходимой обороны. Основная цель заключается в освещении тактических особенностей выполнения уголовного - процессуальных действий при доказывания существования необходимой обороны. Среди других целей, перечисляем и особенности доказываний существования признаков необходимой обороны в действиях сотрудника органов внутренних дел, осужденного и при защите от нападения, совершенным безответственным лицом.

Новизна и научная оригинальность. Диссертация представляет собой одно из первых комплексных исследований в Республике Молдове, посвящена криминалистической методике расследования деяний, совершенных в состоянии необходимой обороны.

Теоретическое значение состоит в проведении анализа противоречивых мнений и рекомендаций, высказанных в научной литературе относительно необходимой обороны.

Прикладное значение работы. Важность работы обозначено новыми решениями, концепциями, предложениями в сфере криминалистике и уголовно - процессуальном праве при рассмотрении данной задачи.

Внедрение научных результатов. Полученные выводы могут быть использованы в учебно-воспитательном процессе образовательных учреждениях в юридических учебных заведениях, а также специалистами, участвующих в борьбе и раскрытии преступлений.

ANNOTATION

Constantin Rusnac „Forensic investigation of acts committed in self-defense”, doctoral dissertation in law for the **specialty 554.04-** Forensics, judicial expertise, operative investigations, Chişinău, 2014.

The dissertation includes: introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 261 appointments, 155 pages of basic text,. The results are published in 8 scientific papers.

Keywords: Forensic investigation, legitimate defense, typical situations, version, proof, initial and final actions of criminal prosecution.

Field of study: Scientific study has been focused on the forensic, the attention has been paid to the particularities of forensic investigation of crimes committed in self-defense.

Goals and objectives: Studying the essence and the content of legitimate defense case in order to emphasize specific features of judicial investigation, by highlighting the tactical algorithm to be applied by the prosecution authorities to research the crime committed in self-defense. The main objective is to highlight the particularities of making tactical actions in order to prove the existence of the criminal investigation of the case of legitimate defense. Among other objectives we may also list the particularities of existence of self-defense signs of police employees' actions, convict and against the committed attack by an irresponsible person.

Scientific novelty and originality. The dissertation represents one of the first complex researches in Moldova dedicated to methodology of investigation of committed crime in self-defense. Innovational results obtained in hypothesis of scientific study made, are the purpose of an interdisciplinary research that, by itself, is a novelty for Moldova.

Theoretical value. The theoretical work is an approach to controversial opinions and proposals presented in the Moldavian and foreign literature, with special reference to the case of legitimate defense. Through the theoretical side, it is dosed the possibility of elaboration of appropriate strategy for the investigation of crime committed in self-defense.

Applied value of the paper. Applicative importance is signified by rendering some concepts, solutions, proposals opposite the criminal aspect, and the crime of criminal procedural issues under the study.

The implementation of scientific results. The achieved results can be used in educational process, in educational institutions specialized in Law, as well as specialists and practitioners involved in combating and detecting crime.

RUSNAC CONSTANTIN

**INVESTIGAREA CRIMINALISTICĂ A FAPTELOR
SĂVÂRȘITE ÎN LEGITIMĂ APĂRARE**

**SPECIALITATEA 554.04 – CRIMINALISTICĂ, EXPERTIZĂ JUDICIARĂ,
INVESTIGAȚII OPERATIVE**

Autoreferatul tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar: 24 iunie 2015
Hârtie ofset Tipar ofset
Coli de tipar: 1,47

Formatul hârtiei: 60X84 1/16
Tirajul: 50 exemplare
Comanda nr.

Tipografia Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
MD 2009 Chișinău, str. Gh. Asachi 21,
tel.:(+37322) 723-792, fax: (+37322) 738994
web:www.academy.police.md; e-mail:academy@police.md